

В. В. Борщевський

доктор економічних наук,
завідувач відділу територіальних громад
та транскордонного співробітництва
ДУ «Інститут регіональних досліджень
ім. М. І. Долішнього НАН України», м. Львів

Г. Я. Бабій

директор Новояворівського
навчально-виховного комплексу
«30 школа 2-го ступеня-ліцей», м. Новояворівськ

ВПЛИВ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОГО ТРАНСКОРДОННОГО РЕГІОНУ: СУСПІЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ТА ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНИЙ АСПЕКТИ

Досліджуються проблеми розвитку прикордонних сільських територій в межах українсько-польського транскордонного регіону. Акцентується увага на суспільно-психологічному та інвестиційно-інноваційному аспектах. Доводиться, що вони відіграють ключову роль у процесі трансформації наявного потенціалу прикордонних сільських територій України та Польщі в економічний розвиток українсько-польського транскордонного регіону. Окреслюються пріоритетні напрями підвищення ефективності використання економічного потенціалу прикордонних сільських територій у контексті подальшої еволюції економіки українсько-польського транскордонного регіону. Зокрема пропонується активізувати проведення навчально-освітніх програм для мешканців сільських територій українсько-польського прикордоння за участю вищих навчальних закладів та наукових установ України і Польщі. Формулюються пропозиції щодо поліпшення інвестиційного клімату прикордонних сільських територій України на основі децентралізації та підвищення рівня фінансової спроможності органів місцевого самоврядування.

Ключові слова: транскордонний регіон, сільські території, економічний потенціал, суспільно-психологічні чинники, інвестиційно-інноваційні процеси.

Borshchevskiy V., Babii G. IMPACT OF RURAL AREAS ON ECONOMY OF UKRAINIAN-POLISH TRANS-BORDER REGION: SOCIO-PSYCHOLOGICAL AND INVESTMENT-INNOVATION ASPECTS.

The problems of border rural areas within the Ukrainian-Polish cross-border region are studied. Attention is focused on the socio-psychological and investment-innovation aspects. Proved, that they play a key role in the process of transforming the existing potential of rural areas of Ukraine and Poland bordering in the economic development of Ukrainian-Polish cross-border region. The priority areas of efficiency economic potential of border rural areas in the context of the further evolution of the economy Ukrainian-Polish cross-border region are outlines. In particular, proposed to intensify activities of training and educational programs for residents of rural areas Ukrainian-Polish bordering with the participation of universities and research institutions of Ukraine and Poland. Formulated proposals for improving the investment climate of border rural areas of Ukraine from decentralization and increased financial capacity of local governments.

Key words: cross-border region, rural areas, economic potential, socio-psychological factors, investment-innovation processes.

В сучасних соціально-економічних умовах, коли Україна активізує власні євроінтеграційні зусилля, у тому числі і в площині транскордонного співробітництва, дедалі більшої актуальності набуває проблема розвитку прикордонних сільських територій нашої держави. Різні її аспекти можна простежити на прикладі українсько-польського транскордонного регіону. Адже як Україна, так і Польща мають знаний потенціал розвитку сільського господарства, а їх співпраця дозволяє не лише збільшувати ефективність аграрного виробництва по різні боки кордону, але і формувати принципово новий рівень інвестиційного потенціалу, торговельної активності й трудової міграції в українсько-польському прикордонні.

Водночас, беручи до уваги основні проблеми розвитку сільського господарства у межах прикордонних територій України та Польщі, можна констатувати, що головний акцент, з погляду підвищення ефективності використання наявних економічних ресурсів українсько-польського

транскордонного регіону, необхідно робити на просторово-локалізаційному аспекті. Тобто, першочергової уваги заслуговує не стільки дослідження проблем розвитку власне сільського господарства, скільки виявлення резервів оптимізації економічних процесів у межах господарських комплексів сільських територій загалом. Адже на селі проживає значна частина мешканців українсько-польського транскордонного регіону, тут локалізується виробництво багатьох видів сільськогосподарської продукції, а також виготовляється велика кількість несільськогосподарських товарів і послуг. Крім того, від успішності функціонування сільської економіки значною мірою залежить якість соціального капіталу в українсько-польському транскордонному регіоні.

Разом із цим, сільські території прикордонних регіонів України та Польщі, які межують між собою, характеризуються відносно нижчим рівнем господарського розвитку, порівняно з іншими

територіями кожної з держав. Варто також акцентувати увагу і на тому, що однією з вагомих причин блокування українсько-польського транскордонного співробітництва, а відтак і економічного розвитку українсько-польського транскордонного регіону, є невідповідність адміністративних повноважень і рівня забезпеченості фінансово-бюджетними ресурсами органів місцевого самоврядування сільських територіальних громад по обидва боки кордону. Це негативно відображається на формуванні та використанні економічного потенціалу розвитку прикордонних сільських територій України, а відтак актуалізує необхідність пошуку ефективних інструментів нівелювання наявних економічних, інституційних, фінансових, адміністративних, організаційних та інших проблем.

Різним аспектам вказаної проблематики присвячені наукові праці І. Бабець, П. Бакланова, З. Баумана, П. Беленького, В. Гоблика, Ю. Губені, М. Долішнього, І. Журби, Т. Кучинської, В. Липчука, Є. Матвеева, Н. Мікули, А. Мокія, П. Музики, Х. Притули, І. Тимечко, К. Туркеевої, Р. Робертсона, У. Садової, М. Шуби та інших дослідників.

Зокрема, М. Шуба відзначає, що проблема розвитку транскордонних регіонів містить у собі багато суперечностей, характерних для сучасного етапу розвитку, включаючи конфлікти: між глобалізацією економіки, що спирається на широку лібералізацію міждержавних економічних відносин, і протекціоністською сутністю держав; культурною уніфікацією в рамках глобалізму і національною (регіональною) культурною ідентичністю; багатими (центральною) і бідними (периферійними) країнами і районами країн; міжнародною регіональною інтеграцією (співробітництвом) країн та їх суверенітетом; політичними центрами, які прагнуть зміцнити або зберегти владну вертикаль, і підлеглими їм територіями, охочими до розширення своїх прав і повноважень і зокрема в тому, що стосується міжнародної діяльності. [4, с. 23]

П. Беленький, Н. Мікула та Є. Матвеев відносять до числа пріоритетних сфер транскордонного співробітництва галузь сільського господарства. Зокрема, вони вказують на його важливу роль у розвитку українсько-польського транскордонного регіону, акцентуючи увагу на значній кількості трудових мігрантів – мешканців прикордонних сільських територій України, які залучаються до сезонних сільськогосподарських робіт у сусідніх воєводствах Польщі. [1]

Такий висновок перегукується з точкою зору С. Федонюка, який підкреслює що українська і польська частини прикордоння порівняно слабше урбанізовані, ніж інші території обох країн. Відтак, основним місцем праці та джерелом існування для значної частини населення відповідних прикордонних регіонів є сільське господарство та пов'язані з ним галузі бізнесу. Відтак, внесок українсько-польського прикордоння у виробництво промислової продукції та зовнішню торгівлю своїх держав є значно меншим, ніж в інших регіонах України та Польщі. [2, с. 70]

Разом із цим, дослідники не завжди приділяють належну увагу всьому спектру чинників, які

зумовлюють зростання ролі сільських територій у господарському розвитку українсько-польського транскордонного регіону. Насамперед, це стосується суспільно-психологічних аспектів впливу на реалізацію економічного потенціалу прикордонних сільських територій України та Польщі, а також виявлення механізмів їх трансформації в активізацію транскордонних інвестиційно-інноваційних процесів.

Це зумовлює необхідність пошуку дієвих і сучасних засобів суспільно-психологічного та інвестиційно-інноваційного впливу на економіку прикордонних сільських територій у контексті активізації господарських процесів у межах українсько-польського транскордонного регіону, що і визначає мету цієї статті.

Досліджуючи окремі аспекти розвитку прикордонних сільських територій з погляду їх впливу на функціонування економіки транскордонних регіонів, слід приділити першочергову увагу дослідженню окремих ланок соціально-економічного потенціалу цих територій. Зокрема, доцільно виділити такі види соціально-економічного потенціалу сільських територій, як фінансовий (спроможність території акумулювати певну кількість фінансових ресурсів у межах транскордонного регіону), виробничий (здатність продукувати відповідні товари і послуги), демографічний (спроможність утримувати певну кількість сільського населення) та інноваційний (можливість генерувати інновації). Тобто, кожна з перелічених ланок соціально-економічного потенціалу сільської території забезпечує акумулювання певних видів економічних ресурсів, включаючи людські тат інвестиційні, необхідних для повноцінного функціонування економіки транскордонного регіону. Тому нарощування потенціалу прикордонних сільських територій означає також розвиток людського капіталу та активізацію інвестиційно-інноваційних процесів у межах відповідних транскордонних регіонів.

Досліджуючи у цьому контексті специфіку впливу виробничого потенціалу сільських територій на активізацію економічних процесів в українсько-польському транскордонному регіоні, першочергову увагу слід звернути на ефективність використання людських, природних і фінансових ресурсів з метою виготовлення різних видів продукції. Тобто, основними напрямками реалізації виробничого потенціалу сільських територій в українсько-польському транскордонному регіоні є стимулювання обсягів виробництва сільськогосподарської продукції та активізація неаграрних видів економічної діяльності у сільській місцевості. Крім того, ефективне використання виробничого потенціалу прикордонних сільських територій України та Польщі забезпечує підвищення якості та конкурентоспроможності низки транскордонних послуг, що надаються суб'єктами сільської економіки. Насамперед, це стосується транспортно-логістичних, інформаційно-консалтингових, туристично-рекреаційних і побутових послуг.

Водночас, слід констатувати, що ефективність використання виробничого потенціалу сільських територій в українсько-польському транскордонному

регіоні значною мірою залежить від якості людського капіталу та обсягу інвестицій, що вкладаються в інноваційний розвиток сільської економіки. Адже якість людського капіталу обумовлює рівень продуктивності праці в сільському господарстві та суміжних із ним галузях сільської економіки, ефективність аграрного менеджменту та успішність управління підприємницькою діяльністю на селі. Крім того, вона визначає спроможність аграрної економіки продукувати та комерціалізувати інновації.

Натомість, обсяг вкладених інноваційних ресурсів у реалізацію інноваційних проєктів забезпечує модернізацію виробничої інфраструктури сільсько-господарських підприємств у прикордонних регіонах України та Польщі, а також уможлиблює трансфер технологій з Польщі та інших країн-членів ЄС до України. При цьому функціонування транскордонного ринку стимулює надходження іноземних інвестицій у сільську економіку, що збільшує можливості для підвищення ефективності використання обмежених економічних ресурсів села, які локалізуються у транскордонному просторі, шляхом поглиблення спеціалізації.

Наприклад, частина передгірних і гірських районів України та Польщі можуть спеціалізуватися на наданні туристично-рекреаційних послуг і вирощуванні екологічно чистої сільськогосподарської продукції, у той час, як сільські території, локалізовані поблизу кордону чи поряд із транскордонними транспортними коридорами, мають сприятливі умови для спеціалізації на транспортно-логістичних і торговельно-збутових послугах.

На окрему увагу заслуговує вплив людського капіталу та інвестиційно-інноваційної активності в межах прикордонних сільських територій на розвиток інформаційно-консалтингового сегменту транскордонних послуг в українсько-польському прикордонні. Зокрема, функціонування низки навчально-освітніх закладів та наукових установ у Львівській та Волинській областях України, а також Підкарпатському та Люблінському воеводствах Польщі створює сприятливий ґрунт для кооперації в навчально-освітньому сегменті українсько-польського транскордонного регіону.

Наприклад, вже сьогодні є можливість забезпечувати підвищення кваліфікації українських сільськогосподарських працівників та здійснювати навчання студентів аграрних спеціальностей у Польщі, а також за участю польських науковців в українських вищих навчальних закладах. Натомість польські фермери можуть обмінюватися досвідом з українськими колегами, стажуючись у сільськогосподарських підприємствах і фермерських господарствах на території Львівської та Волинської областей.

Така співпраця не лише стимулюватиме нарощування виробничого потенціалу сільських територій в українсько-польському транскордонному регіоні, але й забезпечуватиме збільшення відповідного демографічного потенціалу. Цей потенціал, як уже зазначалось, відображає спроможність регіону, а точніше його економіки, утримувати і забезпечувати життєдіяльність певної

кількості мешканців сільських територій. Тобто, він характеризується чисельністю сільського населення, що проживає у прикордонних областях України та воеводствах Польщі.

Чим більш розвинутий є транскордонний регіон, чим активніше функціонують транскордонні ринки в його межах, чим глибший поділ праці вони забезпечують, тим кращою є доступність необхідних товарів і послуг для населення прикордонних сільських територій, і тим вищим є рівень їх демографічного потенціалу.

Ефективне використання вказаного потенціалу чинить позитивний вплив на якість виробничих та інтелектуальних ресурсів у прикордонних сільських територіях України та Польщі, що, у свою чергу, стимулює модернізацію соціальної, інженерної, транспортної та інших видів інфраструктури сільських територій.

Ключовими чинниками нарощування демографічного потенціалу прикордонних сільських територій України та Польщі, які стимулюють економічний розвиток та інноваційну активність у відповідному транскордонному регіоні є: по-перше підвищення якості соціального капіталу села, а, по-друге, розвиток соціальної та інших видів інфраструктури сільських територій, включаючи прикордонну, фінансову, маркетингову тощо.

Важливим напрямом підвищення ефективності використання демографічного потенціалу сільських територій в українсько-польському транскордонному регіоні є розвиток інституційного середовища. Зокрема, це стосується активізації інститутів громадянського суспільства, що локалізуються у транскордонному просторі та забезпечують обмін інформацією і знаннями між мешканцями українсько-польського прикордоння, які живуть по різні боки кордону, їх культурну інтеграцію, а також трансфер технологій та інновацій. Передусім мова йде про громадські організації, благодійні фонди, бізнес-асоціації, торгово-промислові палати тощо.

Слід також відзначити що транскордонне співробітництво чинить додатковий стимулюючий вплив на ефективне використання фінансового потенціалу розвитку сільських територій, який полягає у спроможності кожної такої території акумулювати достатню кількість фінансових засобів з метою їх подальшого інвестування у розвиток сільської економіки. У цьому контексті фінансовий потенціал прикордонних сільських територій в українсько-польському транскордонному регіоні можна досліджувати в кількох основних напрямках.

По перше, як фінансово-бюджетну основу для фінансування інфраструктурних і соціальних проєктів, а також природоохоронних заходів, включаючи модернізацію систем меліорації та осушення земель, здійснення соціальних виплат мешканцям села, інвестування у дорожнє господарство та розвиток місцевих телекомунікаційних мереж і споруд інженерного призначення.

По-друге, як можливість залучати додаткові інвестиційні ресурси від підприємницьких структур і населення, включаючи іноземне інвестування. Ці

ресурси можуть використовуватися як з метою реалізації інвестиційно-інноваційних проектів виробничого чи інфраструктурного характеру, так і для підвищення якості людського і соціального капіталу села за допомогою відповідних навчально-освітніх програм.

По-третє, як джерело накопичення доступних кредитних ресурсів для підприємств аграрного сектору. Адже кредитування у сільському господарстві відіграє особливу роль, що обумовлено сезонним характером виробництва. При цьому слід відзначити, що формування та нарощування фінансового потенціалу прикордонних сільських територій значною мірою залежить від ефективності розвитку транскордонного співробітництва. Адже за рахунок реалізації транскордонних проектів та ініціатив збільшується обсяг фінансових ресурсів, які можуть використовуватися з метою кредитування сільського господарства. Наприклад, в українсько-польському транскордонному регіоні фінансово-кредитний потенціал значною мірою забезпечується саме завдяки діяльності польських банків, що працюють у Львівській та Волинській областях.

Реалізація фінансового потенціалу прикордонних сільських територій у межах українсько-польського транскордонного регіону значною мірою впливає також на якість та ефективність використання інноваційного потенціалу відповідних територій. При цьому інноваційний потенціал відображає здатність прикордонних сільських територій генерувати критичну масу інновацій, що можуть бути впроваджені господарюючими суб'єктами транскордонного аграрного та суміжних із ним ринків.

Такі інновації включають нові аграрні технології, сучасні засоби захисту рослин, новації інфраструктурного та управлінського характеру, а також інновації пов'язані з підвищенням якості людського капіталу села в межах відповідного транскордонного регіону.

Інноваційний потенціал може набувати додатково впливу на розвиток сільської економіки за рахунок транскордонної компоненти, оскільки в цьому разі відбувається спільне використання різних ланок інноваційного процесу. Так, країна, де краще розвинуті фінансові інструменти може виступити генератором інвестиційно-інноваційних проектів та їх матеріально-технічного забезпечення, у той час, як території з надлишковою пропозицією трудових ресурсів є перспективним джерелом кадрового забезпечення відповідних проектів.

Наприклад, в українсько-польському транскордонному регіоні прикордонні воєводства Польщі мають достатній ресурс інвестиційного і технологічного впливу на інноваційний розвиток прикордонних сільських територій, а сусідні з ними області України можуть виступати надійним джерелом якісних і відносно недорогих трудових ресурсів.

Основними напрямками реалізації інноваційного потенціалу сільських територій в українсько-польському транскордонному регіоні є:

створення транскордонних інноваційних структур, таких як транскордонні кластери, транскордонні технологічні та наукові парки, транскордонні промислові зони тощо;

розвиток інституційного забезпечення та диверсифікація інституційного середовища українсько-польського транскордонного простору, орієнтована на підвищення ефективності фінансування та комерціалізації інновацій (насамперед це стосується підприємців, спроможних працювати в інноваційному руслі, агроконсалтингових та дорадницьких служб, вищих навчальних закладів та наукових установ аграрного профілю);

поліпшення якості інвестиційного клімату для реалізації інвестиційно-інноваційних проектів у сільській місцевості, особливо в контексті розвитку суспільно-психологічного середовища, яке є важливим джерелом генерування та комерціалізації інновацій в українсько-польському транскордонному регіоні.

Таким чином, трансформація економічного потенціалу прикордонних сільських територій українсько-польського транскордонного регіону в розвиток економіки прикордонних областей України та Польщі залежить передусім від двох ключових аспектів: суспільно-психологічного та інвестиційно-інноваційного.

Це обумовлюється особливостями функціонування транскордонних ринків і характером формування та еволюції транскордонних регіонів, які відображають певний стан чи якість транскордонного простору, його економічних, соціокультурних та історичних зв'язків. При цьому, транскордонний простір може виступати як зоною співробітництва, так і зоною конфлікту, а саме поняття «транскордонність» може розглядатися як нова соціокультурна форма кроскультуральної взаємодії. [3]

У такій взаємодії на перше місце виступають суспільні комунікації та психологічні взаємозв'язки між мешканцями прикордонних сільських територій України та Польщі, які найбільш активно формуються та еволюціонують саме в умовах спільної реалізації транскордонних інвестиційних проектів інноваційного характеру.

Список використаних джерел

1. Бленький П. Конкурентність на транскордонних ринках / П. Бленький, Н Мікула, С. Матвеев. – Львів: ІРД НАН України, 2005. – 214 с.
2. Інформаційне забезпечення транскордонного співробітництва України: практичні аспекти. – Луцьк: Вежа-друк, 2014. – 288 с.
3. Кучинская Т. Трансграничный регион как форма социокультурного пространства: в поисках когнитивной модели исследования / Т. Кучинская [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.science-education.ru/pdf/2011/6/106.pdf>.
4. Шуба М. Транскордонне співробітництво: «Think global, act local» / М. Шуба // БізнесІнформ. – 2014. – № 9. – С. 21-25.
5. Янків М.Д. Україна і Польща: стратегічне партнерство в системі геополітичних координат (політико-економічний та секторальний аналіз) / М.Д. Янків. – Львів: Світ, 2011. – 384 с.